

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-148>

УДК 338.48(477)

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ПОДІЛЛЯ ЯК СКЛАДОВА СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE OF PODILLIA AS A COMPONENT OF WORLD CULTURE

Хоптяр Андрій Юрійович

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7870-5778>

Опря Богдана Олексіївна

кандидат історичних наук,
доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6751-1030>

Khoptiar Andrii, Opria Bohdana

Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University

Подільський етнокультурний регіон багатий на елементи нематеріальної культурної спадщини, які відображають самобутність локальних традицій. Серед них особливе місце займає Самчиківський розпис – яскравий вид настінного малярства, що відродився у 1970-х роках та з 2019 року включений до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України. Важливими складовими є також Подільський декоративний розпис, Борщівська вишивка з характерним чорним орнаментом, технологія виготовлення воскових вінків та рогозоплетіння, які активно відроджуються завдяки зусиллям місцевих майстрів. Окрему цінність становлять святкові та сакральні обряди, пісенна спадщина. Самобутніми та унікальними є локальні кулінарні традиції, які формують гастрономічну ідентичність регіону. Популяризація цих елементів сприяє інтеграції Поділля у світовий культурний простір і розширенню його туристичного потенціалу.

Ключові слова: історико-культурна спадщина Поділля, кулінарна етнологія, екскурсійні маршрути, туристична діяльність, Тернопілля, Вінничина, Хмельниччина, спадщина ЮНЕСКО, світова культура та мистецтво, історія туризму, туроперейтинг.

The ethno-cultural region of Podillia is distinguished by its rich and diverse intangible cultural heritage. One of its most renowned artistic traditions is the Samchukivka painting, which originated in the 19th century at the intersection of Podillia and Volyn, particularly in the village of Samchuky. This vibrant wall-painting technique, traditionally applied to house facades, features bright, multicolored patterns. Another significant element of Podillia's artistic heritage is Podillia decorative painting, which dates back to the 18th century. It was used to embellish household items such as stoves, walls, furniture, and pottery with floral and botanical motifs, including kalyna berries, sunflowers, and roses. The embroidery tradition of Borshchiv, known as Borshchivka, is another prominent cultural element of Western Podillia. It is easily recognizable by its distinctive black and red threadwork, which, according to legend, symbolizes the grief of women who lost their husbands and sons during Tatar invasions. Podillia is also home to unique crafts such as wax wreath-making in Vinnytsia, a tradition rooted in Central European influences since the 19th century. Once a key element of wedding ceremonies, this craft is now being revived by artisans like Yulia Vlasniuk. Similarly, Vinnytsia's rush weaving tradition, which dates back over 200 years, involves creating toys, sacred figurines, and decorations from rush plants. This craft, particularly practiced in the villages of Schitky and Pysarivka, remains preserved through the efforts of local artisans. Culinary traditions form a crucial part of Podillia's intangible heritage, with unique regional specialties that set it apart from other parts of Ukraine. Recognizing the gastronomic heritage as a potential tourism driver, the Kamianets-Podilskyi State Historical Museum-Reserve is set to launch the "Gastronomic Podillia" tour in 2025, highlighting key culinary locations and specialties. In conclusion, Podillia's intangible cultural heritage is an integral part of Ukraine's national identity, with vast potential for integration into the global cultural landscape. Through modernization and international recognition, including potential inclusion in UNESCO's heritage lists, these traditions can be preserved and promoted on a global scale.

Keywords: Historical and Cultural Heritage of Podillia, culinary ethnology, tour routes, tourism activities, Ternopil region Vinnytsia region, Khmelnytskyi region, UNESCO heritage, World culture and art, history of tourism, tour operating.

Постановка проблеми. Поділля – це регіон із багатою історією та культурною спадщиною, яка зберігається не лише у матеріальних пам'ятках, але й у нематеріальних культурних надбаннях. Народна творчість, традиції, обряди, локальна кулінарта етнологія та ремесла — усе це є важливими компонентами етнічної й національної ідентичності Поділля та його внеском у світову культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфічні та загальні риси культури Поділля в свої працях вивчають: Л. Іваневич, М. Кибалюк, С. Баженова, В. Косаківський [4; 5; 1; 6] та ін, нові дослідження й тенденції вивчення регіональної культури висвітлюють періодичні журнали «Освіта, наука і культура на Поділлі», «Подільська старовина» тощо [2; 9]. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць, дана тема далека від наукового вичерпання. Таким чином, подальший аналіз тенденцій розвитку культури Поділля, тому числі в контексті інтеграції в Світову культурну спадщину, є надзвичайно актуальним для визначення майбутніх викликів та пріоритетів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У наявній науковій літературі інформація про нематеріальну культурну спадщину Поділля містить чимало білих плям та наукових лакун, тому висвітлення заявленої теми наукової статті є актуальним для комплексного розуміння тенденцій подальшого культурного розвитку регіону.

Постановка завдання. В якості головного дослідницького завдання статті автори ставлять за мету розкрити наявні складові розвитку нематеріальної культури Поділля та перспективи їх включення в реєстри світового культурного надбання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подільський етнокультурний регіон характеризується розмаїттям нематеріальної культурної спадщини. Однією з найвідоміших її складових є Самчиківський розпис (Самчиківка) [13]. Ця технологія настінного розпису-візерунку зародилася на межі Поділля і Волині – в с. Самчики та його околицях у ХІХ ст. За традицією, розпис наносився на фасади будинків і хат, при цьому використовувалась велика кількість різнокольорових фарб. Впродовж першої половини ХХ ст. традиція поступово занепадала, а після Другої Світової війни була тимчасово втрачена. Однак, у 1970-х рр., зусиллями місцевих художників О. Пажимського та Г. Раковського, технологія отримала нове життя. Заснована ними студія

«Просвіт» за понад 30-літню діяльність виконала кілька сотень розписів Самчиківкою. Унікальність Самчиківського розпису полягає в його цілісності та сюжетності. Він зображає сюжети колядок, щедрівок, казок, народних пісень. Найбільш дотичними аналогами Самчиківки є гобеленний розпис та писанкарство. Технологія розпису досягається виконанням площинного орнаменту – зубчастого малюнку з активним заповненням площини масивними елементами, чергуванням різних кольорів для підсилення контрастності. Композиція Самчиківки умовно поділяється на 3 сегменти – нижній, середній і верхній. Знизу догори з кожним сегментом елементи дрібнішають. Серед мотивів зустрічаються рослинні, тваринні, зображення сільського життя та ремесел з фігурами селян, українських жінок та козаків. мотивами вигнутого пера, зубчатого листа та пелюсток. У наш час Самчиківський розпис активно популяризується подільськими художниками та краєзнавцями. У жовтні 2018 р. у Києві презентовано проєкт «Нове Життя Самчиківського Розпису», ініційований Хмельницьким обласним науково-методичним центром культури і мистецтв. 4 липня 2019 р. Наказом Міністерства культури № 510 Самчиківський розпис включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України [12].

Важливою частиною нематеріальної культурної спадщини є Подільський декоративний розпис, який бере початки в ХVІІІ ст. та поширений повсюдно в регіоні. Розписом прикрашалися печі та стіни всередині й ззовні хат, посуд, скрині, інші предмети вжитку й побуту. Технологія розпису передбачає зображення рослинних та, рідше, тваринних мотивів з традиційними для України елементами: цвітом і ягодами калини, соняшниками, волошками, трояндами тощо [10]. Однією із найактивніших популяризаторок цього локального мистецтва є керівниця Вінницького обласного центру народної творчості, заслужений працівник культури України Тетяна Цвігун [11].

Втіленням нематеріальної культури і мистецтва Західного Поділля є Борщівська вишивка (вишиванка), або Борщівка, що має унікальний самобутній стиль й технологію виконання. Борщівка вишивається з чорної і червоної ниток, тому її можна легко впізнати серед усіх інших стилів тканинної вишивки України. Її витоки сягають ХV-ХVІ ст., а за деякими даними – навіть ХІІІ-ХІV ст. За легендою, під час татарської навали, усі чоловіки

Західного Поділля загинули в нерівному бою, а їх дружини і матері запряглися протягом 7 поколінь носити траур і вишити сорочки чорними нитками. Основні ознаки Борщівки – біле полотно, густина вишивки на рукавах і чорний колір. З конопель високої якості отримували довговічне полотно. Сорочки з кожного села Борщівського району відрізняються кольорами, візерунками, густиною зашитих рукавів. Візерунки розташовуються на рукавах за спеціальною триярусною системою вишивки: уставка (плічко), підуставка (морщинка, «підбирання»), рукав до зап'ястя. Вишивали переважно вовняними нитками – білими й чорними, залежно, яких овець тримали у господарстві, нитки фарбували природними барвниками. Традиція вишивки сьогодні активно підтримується на місцевому та регіональному рівнях. З 2007 р. у Борщеві щороку відбувається фольклорно-мистецький фестиваль «Борщівська вишиванка», що приваблює народних майстрів, краєзнавців та туристів з усієї України [15]. У Борщівському краєзнавчому музеї представлені понад 1500 зразків вишивки: головним чином, жіночих, чоловічих та дитячих сорочок-вишиванок. У 2020 році наказом Міністерства культури № 2182 Борщівська народна вишивка включена до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини [7].

На Поділлі існують унікальні види й техніки декоративно-прикладного мистецтва та творчих ремесел. Зокрема, на Вінничині поширена технологія виготовлення воскових вінків. Традиція корінням з Центральної Європи (Німеччини, Польщі), з'явилася на Поділлі в XIX ст. Вінок з воску (пізніше - парафіну) використовувався як декоративний елемент, передусім, на весіллях та інших урочистостях. Основа вінка – обруч з металевого дроту, на який додаються елементи, виготовлені з воску – бульбашки, краплини, ягоди. З кінців обруча часто звисають «берізки» чи «батіжки» з тканини та воскових елементів. У другій половині XX ст. ця унікальна для України технологія майже забулася. Сьогодні традиція проходить через процес відродження: однією з найактивніших популяризаторок воскового вінкарства є вінничанка, співачка Юлія Власюк. У 2020 р. технологію виготовлення вінків з воску внесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України.

Іншою унікальною традицією з царини декоративно-прикладного мистецтва є рогозоплетіння Вінничини. Виготовлення ігра-

шок, сакральних фігурок, декору та прикрас з рогози поширені у селах Щітки та Писарівка Вінницької МТГ. Традиція, якій щонайменше 200 р., успішно пережила «буремне» XX ст., і зараз представлена плеядою сільських майстрів та аматорів. Найвідомішими майстринями та носіями традиції є подолянки Галина Заєць та Надія Іщенко, які займаються рогозоплетінням понад 30 років. Сьогодні вони активно проводять творчі презентації та майстер класи, передають унікальний досвід молодшим поколінням [14]. У травні 2023 р. рогозоплетіння включено до переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України [8].

Поділля багате й на унікальні святкові й сакральні обряди, зокрема Великодне «Водіння Володара» в с. Розкошівка, жниварські обряди Самгородської громади на Вінничині. Велике культурно-мистецьке значення є пісенна спадщина подолянки, жительки с. Зятківців (Вінницька обл.) Явдохи Зуїхи (Євдокії Сивак), яка налічує понад 900 автентичних пісень [3; 4; 1; 5].

Величезну роль та значення серед складових локальної нематеріальної культурної спадщини є подільські кулінарні традиції. Місцева кухня має унікальні риси та страви, непритаманні іншим регіонам України. В південному Поділлі, розташованому вздовж лівого берега р. Дністер, поширені такі місцеві спеціалітети, як вареники з бебешками (свинячими тельбухами – серцем, легенями, печінкою), рибна підпалка на мучній основі, подільські лежні, розтрепанці, мамалига. У центральному Поділлі готують білий борщ з додаванням закваски «рябого» буряка та фляки – адаптовану страву польської кухні. Східна Хмельниччина та Вінничина є осередками таких спеціалітетів, як годзя (бадзьоня) – унікальної м'ясної страви з овочами, капусти по-Костківськи. Крижопільська громада Вінничини також має локальний спеціалітет – кашу Кабачанку. Повсюдно на Поділлі споживають молозиво – підсолоджене запечене перше коров'яче чи козяче молоко. Загалом, подільська кухня має великий перелік місцевих спеціалітетів, які формують її унікальний гастрономічний образ та може бути використана як туристичний магніт для гостей регіону. Зокрема Кам'янець-Подільський державний історичний музей-заповідник, що реалізовує низку туристичних екскурсійних маршрутів, у 2025 р. планує розробити та реалізувати маршрут «Гастрономічне Поділля», який охо-

плює головні гастрономічні локації, заклади й спеціалітети регіону [16].

Загалом, варто підсумувати, що нематеріальна культурна спадщина Поділля є невід'ємною частиною української національної ідентичності. Водночас вона має значний потенціал для інтеграції у світовий культурний контекст. Завдяки глобалізації та сучасним технологіям подільські традиції можуть бути популяризовані на міжнародній арені. Потенційне включення елементів подільської спадщини до списків ЮНЕСКО, як, наприклад, традиційної вишивки художніх чи музичних практик, сприятиме їх збереженню та популяризації.

Висновки. Поділля є справжнім скарбом української нематеріальної культурної спадщини, яке вирізняється багатством традицій, звичаїв, ремесел і творчих практик. Унікальні елементи культури цього регіону, такі як Самчиківський розпис, Борщівська вишивка, технології виготовлення воскових вінків та рогозоплетіння, а також традиційні святкові обряди та кулінарні спеціалітети, є важливою частиною національної ідентичності українців.

Внесення цих елементів до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України сприяє їх збереженню, популяризації та передачі наступним поколінням. Зокрема, сучасні ініціативи та проекти, спрямовані на відродження та підтримку локальних традицій, демонструють успішний приклад збереження спадщини у контексті глобалізації.

Нематеріальна культурна спадщина Поділля має значний потенціал для інтеграції у світову культурну палітру. Використання сучасних технологій, залучення міжнародних інституцій та включення елементів подільської культури до списків ЮНЕСКО дозволять привернути увагу до цих унікальних надбань та сприятимуть їх популяризації на глобальному рівні.

Отже, збереження, розвиток та популяризація нематеріальної культурної спадщини Поділля не лише збагачують культурне розмаїття України, але й відкривають нові можливості для міжнародної культурної співпраці. Ця спадщина є яскравим прикладом синергії локальних традицій і глобальних культурних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баженова С., Белінська К., Веселовська Т. Кулінарна етнологія: кухня семи культур і не тільки. Навч.-метод. посіб. Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Одеса : Гельветика. 2020. 431 с. URL: <https://surl.li/aqmlsp>. (дата звернення: 22.11.2024)
2. Вісник Державного архіву Хмельницької області «Подільська старовина» (2017-2024) URL: <https://dahmo.gov.ua/news.php?new=608>. (дата звернення: 22.11.2024)
3. Дей О. Пісні Явдохи Зуїхи. АН УРСР, Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського. Київ : Наукова думка. 1965. 810 с.
4. Іваневич Л. Узагальнена типологія традиційного комплексу вбрання українців Східного Поділля XIX – поч. XX ст. *Наук. записки Вінницького державного педагогічного ун-ту ім. М. Коцюбинського*. Вип. 22. Серія : Історія : Зб. наук. праць. Вінниця : ДП «Держ. картографічна фабрика». 2014. С. 123–129.
5. Кибалюк М. Українське Поділля. До витоків історії краю. *Археологія & Фортифікація України*. Збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута». 2015. С. 279–284.
6. Косаківський В. Ремесла, промисли та народні майстри. *Одвічна Русава*. Вінниця : Вінницький обл. центр народної творчості. 2003. С. 39–53.
7. Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 13.10.2020 р. № 2182 «Про внесення змін до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» URL: <https://data.gov.ua/dataset/b8fd80f5-357e-489d-998d-765ce6977d6e/resource/c6abad2d-a82b-4701-ae20-a22e7a5fe34f> (дата звернення: 22.11.2024).
8. Наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 04.05.2023 № 234 « Про включення до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0234921-23#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
9. Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет. (1995–2024) URL: <http://onkr.kpnu.edu.ua/> (дата звернення: 22.11.2024).
10. Подільський розпис відроджується! URL: <https://www.kult.km.ua/news/view/262-podil-s-kiy-rozpis-vidrodzhuet-sya> (дата звернення: 22.11.2024).

11. Почесні імена – еліта держави. Цвігун Тетяна Омелянівна. URL: <https://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=piued6&id=2831>. (дата звернення: 22.11.2024).
12. Самчиківський розпис включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. *Хмельницька обласна військова адміністрація*. 2019. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=63085> (дата звернення: 22.11.2024).
13. Сосніна О. Стан Т. Традиція декоративного розпису с. Самчики. 2021. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/tradicia-dekorativnogo-rozpisu-sela-samciki>. (дата звернення: 22.11.2024).
14. Традиції рогозоплетіння в селах Щітки та Писарівка увійшли до нематеріальної культурної спадщини. URL: <https://surl.li/xxptzw> (дата звернення: 22.11.2024).
15. Фестиваль «Борщівська вишиванка». URL: <https://ternopilski.info/uk/eternal-4893-festyval-borshhivskavyshyvanka-istoriya-stvorennya-czikavi-dijstva-ta-osoblyvosti-svyatkuvannya>. (дата звернення: 22.11.2024).
16. Хоптяр А., Опря Б. Експертні маршрути Кам'янця-Подільського як складова туристичної діяльності. *Економіка та суспільство*. 2024. (69). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-105> (дата звернення: 22.11.2024).

REFERENCES:

1. Bazhenova S., Belinska K., Veselovska T. (2020) *Kulinarnia etnolohiia: kukhnia semi kultur i ne tilky* [Culinary Ethnology: The Cuisine of Seven Cultures and Beyond]. Navch.-metod. posib. Kam'ianets-Podil. nats. un-t im. Ivana Ohienka. Odesa: Helvetyka. 431 p. URL: <https://surl.li/aqmlsp> [In Ukrainian].
2. Visnyk Derzhavnoho arkhivu Khmelnytskoi oblasti «Podilska starovyna» [Bulletin of the State Archives of Khmelnytskyi Region «Podilsk Antiquity»] (2017–2024) URL: <https://dahmo.gov.ua/news.php?new=608>. [In Ukrainian].
3. Dei O. (1965) *Pisni Yavdokhy Zuikhy* [Songs of Yavdokha Zuikha] AN URSS, Instytut mystetstvoznavstva, folkloru ta etnohrafii im. M. T. Rylskoho. Kyiv: Naukova dumka. 810 p. [In Ukrainian].
4. Ivanevych L. (2014) *Uzahalnena typolohiia tradytsiinoho kompleksu vbrannia ukrainsiv Skhidnoho Podillia XIX – poch. XX st.* [Generalized Typology of the Traditional Clothing Complex of Ukrainians in Eastern Podillia (19th – Early 20th Century)] *Nauk. zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho un-tu im. M. Kotsiubynskoho*. Vyp. 22. Serii: Istorii: Zb. nauk. prats. Vinnytsia: DP «Derzh. kartohrafichna fabryka», pp. 123–129. [In Ukrainian].
5. Kybaliuk M. (2015) **Ukrainske Podillia. Do vytokiv istorii kraiu.** [Ukrainian Podillia. To the roots of region's history]. *Arkheolohiia & Fortyfikatsiia Ukrainy*. Zbirnyk materialiv V Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kamianets-Podil'skiy: TOV «Drukarnia Ruta». P. 279-284. [In Ukrainian].
6. Kosakivskiy V. (2003) *Remesla, promysly ta narodni maistry* [Crafts, Trades, and Folk Artisans]. *Odvichna Rusava*. Vinnytsia: Vinnytskyi obl. tsentr narodnoi tvorchosti. P. 39–53. [In Ukrainian].
7. Nakaz Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy vid 13.10.2020 r. № 2182 «Pro vnesennia zmin do Natsionalnoho pereliku elementiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy» [Order of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine dated 13.10.2020 No. 2182 «On Amendments to the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine»]. URL: <https://data.gov.ua/dataset/b8fd80f5-357e-489d-998d-765ce6977d6e/resource/c6abad2d-a82b-4701-ae20-a22e7a5fe34f> [In Ukrainian].
8. Nakaz Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy vid 04.05.2023 № 234 «Pro vkluchennia do Natsionalnoho pereliku elementiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy» [Order of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine dated 04.05.2023 No. 234 «On Inclusion in the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine»]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0234921-23#Text> [In Ukrainian].
9. Osvita, nauka i kul'tura na Podilli. Zbirnyk naukovykh prats. [Education, Science, and Culture in Podillia. Collection of Scientific Works]. Kam'yanets-Podil'skiy: Kam'yanets-Podil'skiy natsional'nyi universytet. (1995-2024). URL: <http://onkp.kpnu.edu.ua/>.
10. Podil'skiy rozpis vidrodzhuetsia! [Podillia Painting is Reviving!]. URL: <https://www.kult.km.ua/news/view/262-podil-s-kiy-rozpis-vidrodzhuet-sya> [In Ukrainian].
11. Pochesni imena – elita derzhavy. Tsvihun Tetiana Omelianivna. [Honored Names – The Elite of the State. Tsvihun Tetiana Omelianivna]. URL: <https://logos-ukraine.com.ua/project/index.php?project=piued6&id=2831> [In Ukrainian].
12. Samchykivskiy rozpis vklucheno do Natsionalnoho pereliku elementiv nematerialnoi kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Samchykivka Painting Has Been Included in the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine]. Khmelnytska oblasna viiskova administratsiia. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=63085> [In Ukrainian].

13. Sosnina O., Stan T. (2021) Tradytsiia dekoratyvnoho rozpysu s. Samchyky [The Tradition of Decorative Painting in the Village of Samchyky]. 2021. URL: <https://authenticukraine.com.ua/blog/tradicia-dekorativno-go-rozpysu-sela-samciki> [In Ukrainian].
14. Tradytsii rohozopletinnia v selakh Shchitky ta Pysarivka uviishly do nematerialnoi kulturnoi spadshchyny [The Traditions of Rush Weaving in the Villages of Shchitky and Pysarivka Have Been Included in the Intangible Cultural Heritage]. URL: <https://surl.li/xxptzw> [In Ukrainian].
15. Festyval «Borshchivska vyshyvanka» [Festival «Borshchiv Embroidery»]. URL: <https://ternopilski.info/uk/eternal-4893-festyval-borshhivska-vyshyvanka-istoriya-stvorennia-czikavi-dijstva-ta-osoblyvosti-svyatkuvannya> [In Ukrainian].
16. Khoptiar A., Opria B. Ekskursiini marshruty Kam'ianets-Podilskoho yak skladova tury sty chnoi diialnosti [Excursion Routes of Kamianets-Podilskyi as a Component of Tourism Activity]. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2024. (69). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-105> [In Ukrainian].